

Драган ЗАЈКОВСКИ

ХРИСТИЈАНСКИТЕ МАЧЕНИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА ВО I – IV ВЕК

Прогоните против христијаните од страна на римската власт, кои започнале во времето на императорот Нерон и со извесни прекини траеле до 313 година кога христијанството било признато за рамноправна религија во Римската Империја,¹ повеќе или помалку ги засегнале христијанските црковни општини на целата територија на Империјата. Се разбира дека Македонија не била исклучок, каде што уште од средината на I век почнало да се шири христијанството и да се формираат силни црковни општини. Токму затоа е разбирливо што римската власт и во Македонија започнала со жесток и континуиран прогон против членовите на христијанските заедници што егзистирале во македонските градови. Како резултат на овие прогони, животот го загубиле извесен број христијански верници, чиешто имиња и биографии останале посведочени благодарение на нивните зачувани житија.²

Истражувањето во рамките на поставената тема има цел, од историски аспект, а врз основа на расположливиот изворен материјал – пред сè хагиографските и новозаветните текстови – да го проучи животот на првите христијански маченици во Македонија во периодот од I до IV век. Тука, единствено, нема да стане збор за мачеништвото на познатите св. Димитриј Солунски³, Еразмо

¹ Прогонот против христијаните бил обновен за време на владеењето на императорот Јулијан Отстапникот (Апостат) (361 – 363) и завршил со неговото владеење.

² в. Acta Sanctorum (ed. Godefridus Henschenius and Daniel Papebrochius, reprint Cambridge 2000)

³ в. Митко Б.Панов, Култот на св.Димитрија во Македонија, Прилози од научниот собир старохристијанска археологија во Македонија, МАНУ, Скопје 2003 година, 151 – 163; Ibidem, The Making the Cult of St.Dimitrius in

Лихнидски⁴ и 15-те Тивериополски маченици⁵, кои се доволно и детално застапени во досегашните историските истражувања. Токму затоа, главниот акцент е ставен на оние помалку познати христијански маченици во Македонија, кои делумно или воопшто не биле предмет на истражување во македонската историографија. Тоа е периодот на конституирањето на ранохристијанската Црква и затоа хагиографиите на првите христијански маченици во Македонија се од извонредно значење при проучувањето на христијанството и Црквата во Македонија во посочениот период.

Врз основа на досегашните изворни податоци,⁶ за прв христијански маченик од Македонија се смета Великомаченичката Ирена, која живеела кон крајот на I век.⁷ Како што соопшува анонимниот автор на нејзиното житие напишано на латински јазик, а прв пат публикувано во *Acta sanctorum*⁸, Ирена пред да го прифати христијанството, го носела името Пенелопа и потекнувала од благородничко семејство. Татко ѝ Ликиниј бил управник на градот Магедон за кој во житието се вели дека се наоѓал во Македонија.⁹

Од друга страна, пак, во критичкото издание на житието во редакција на Стивен Јанос се наведува градот Мигдонија како родно место на Ирена.¹⁰ Иако класичните антички автори не соопштуваат податоци за постоење град со име Мигдонија, врз основа на фактот дека во античкиот период во Македонија постоела област

Thessalonica: Byzantine invention?, Гласник ИНИ, год. 52, бр. 1 – 2, Скопје 2008.

⁴ в. Јиржи Мариа Весели, Свети Еразмо од Формија, Лихнид 6, Охрид 1988, 53 – 67; Христо Мелоски, Две житија на Свети Еразмо-Лихнидски, Лихнид, Зборник на трудови, бр. 6, Охрид 1988, 69-87; Владо Маленко, – Паско Кузман, Хермелеја, Лихнид 6, Охрид, 1988, 89 – 116.

⁵ в. Коцо – Миљковиќ Пепек – Алексова, Резултати од археолошките испитувања на локалитетот Св. XV маченици во Струмица, Ликовна уметност 1, Скопје 1973; Цветан Грозданов, Портрети на светителите од Македонија IX – XVIII век, Скопје 1983; Блага Алексова, Култ на Мартирите во Македонија од ИВ – ИЦ в, Скопје, 1995.

⁶ *Acta sanctorum* (ed. Godefridus Henschenius and Daniel Papebrochius, reprint Cambridge 2000); *Hagiography - Live of The Holly Great – Feasts and Saints of the Orthodox Church* (translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, N.Y. 1997-2002)

⁷ МПЦ на 18 (5 ст.стил) мај го слави денот на Св. великомаченица Ирена.

⁸ *Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005A.*

⁹ „...Macedonia fuerit Magedon ejus patria...” (*Acta sanctorum, Maii II, col.0005A*)

¹⁰ *Hagiography - Live of The Holly Great – Martyress Irene - Feasts and Saints of the Orthodox Church*, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, N.Y. 1997-2002.

Мигдонија,¹¹ може да се претпостави дека во истата област постоел и град со исто или слично име. Освен тоа, во житието на великомаченицата Ирена во редакција на С. Јанос јасно се говори дека градот Мигдонија, од каде што потекнувала маченицата, се наоѓал во Македонија.¹²

Од ова произлегува заклучокот дека во двете редакции на житието на великомаченицата Ирена се спомнуваат два различни града како нејзино родно место: градот Магедон – според латинската верзија во *Acta sanctorum* и градот Мигдонија, спомнат во критичкото издание на С. Јанос. И во двете изданија се кажува дека градот во кој била родена Ирена се наоѓал во Македонија. За жал, досега ниту едниот - Магедон ниту, пак, другиот - Мигдонија, не се убицирани на теренот.

Како што соопштува житието, Ирена била покрстена лично од Тимотеј¹³, ученикот на апостолот Павле и негов придружник за време на првото и на третото патување на Апостолот во Македонија. Подоцна Тимотеј лично од Павле бил поставен за епископ на Ефес,¹⁴ на која функција останал сè до неговата смрт, при што изворите не соопштуваат ништо за негова евентуално нова самостојна посета на Македонија. Па оттука, малку е веројатно дека Тимотеј откако бил ракоположен за епископ на Ефес, самостојно ја посетил Македонија. Од ова произлегува дека покрстувањето на Ирена од страна на Тимотеј може да датира единствено за време на првото или на третото патување на Павле во Македонија кога Тимотеј имал можност лично да ја покрсти.

Она што предизвикува полемика е фактот дека иако се работи за голема и важна светица, сепак, во новозаветните текстови во делот каде што се говори за ширењето на христијанството во Македонија, воопшто не се споменува нејзиното покрстувањето од страна на Тимотеј. Ова може да се објасни со неколку претпоставки. Првата е дека можеби се работи за неавтентичен и измислен податок од страна на авторот или на некој од подоцнежните препишувачи на житието на великомаченицата Ирена. Во тој случај, се поставува прашањето за мотивот за соопштување на неавтентични и измислени податоци во врска со целата епизода околу нејзиното покрстувањето. Сметаме дека не постои апсолутно

¹¹Областа Мигдонија се наоѓала во Долна Македонија меѓу р. Аксиос и р. Стримон. Во областа Мигдонија, како што соопштуваат класичните автори, постоеле следниве градови: Тесалоники, Терме, Аинеја, Кисос, Аполонија и Аретуса. (Фанула Папазоглу, Македонски градови ..., 67)

¹² Janos, *Martyress Irene*, 3.

¹³ *Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005A*; Janos, *Martyress Irene*, 3.

¹⁴ 1 Тимотеј 1,3; 2 Тимотеј 1,6.

никаков мотив за евентуално лажно прикажување или давање лажни податоци за покрстувањето на Ирена. Таа подоцна ќе биде прогласена за светица благодарение на нејзината мисионерска дејност и маченичкото страдање, а не поради тоа што била покрстена од страна на Тимотеј. Секако дека фактот што го примила христијанството од еден од најблиските ученици на Павле ѝ давало дополнителна тежина на нејзината личност и дело, меѓутоа, тоа не било пресудно за нејзината беатификација, што, единствено, би можело да биде некаков мотив за наводна неавтентичност на целата епизода околу примањето на Ирена во редовите на христијанската Црква.

Втората претпоставка, со која може да се објасни фактот зошто новозаветните текстови не спомнуваат ништо за покрстувањето на една маченица од рангот на Ирена од страна на Тимотеј, поаѓа од тезата дека можеби се работи за ненамерна грешка во текстот на житието. Имено, авторот или подоцнежните препишувачи на житието можеби ненамерно го изедначиле свештеникот Тимотеј што ја покрстил Ирена со апостолот Тимотеј, соработник на Павле и подоцна прв епископ на Ефес.

Иако не може во целост да се отфрли втората претпоставка, сепак, веројатна е третата можност: Ирена не е спомната во „Делата на светите апостоли“, бидејќи во време кога биле напишани од страна на евангелистот и апостол Лука, таа сè уште била млада и непозната за авторот, една од мноштвото христијански преобратеници во Македонија. Оттука, иако за тоа нема потврда во новозаветните текстови, сепак, со голема веројатност може да се земе за вистинит податокот од нејзиното житие, според кој, Ирена била воведена во христијанската вера лично од Тимотеј, ученикот на апостол Павле.

Набрзо по нејзиното покрстување и симболично примање во христијанските редови, Ирена ја започнала својата проповедничка дејност, најпрво меѓу мнозинското паганско население во градот каде што живеела. Како што соопштува авторот на нејзиното житие, благодарение на нејзината мисионерска дејност, а потпомогната од локалниот христијански свештеник Апелијан,¹⁵ во редовите на христијанската Црква биле примени нови 3.000 верници. Набрзо нивниот број се искачил на околу 10.000 христијани.¹⁶ Ова е уште еден податок што оди во полза на претпоставката дека

¹⁵ Со самото тоа што овој Апелијан цело време се спомнува заедно со Ирена, може да се претпостави дека извршувал висока функција во црковната хиреархија, па дури и дека можеби бил поглавар на локалната христијанска црковна општина во Магедон, односно Мигдонија.

¹⁶ Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005A; Janos, Martyress Irene, 3.

христијанството многу брзо и речиси незапирливо се раширило во сите делови на Македонија. Соочена со ваквиот голем подем на христијанското учење, римската власт, на чело со новиот градски управник Седекиј, презела енергични мерки против повидните членови на локалната црковна заедница. Како резултат на ова, властите успеале најпрво да го уапсат Апелијан, а потоа и Ирена.¹⁷

Од зачуваните судски записници и од житијата на светците - маченици се дознава дека римската власт за време на судските процеси, речиси без исклучок, на секој обвинет христијанин му овозможувала да биде ослободен само под услов да се откаже од христијанството и да ја покаже својата лојалност кон државата со тоа што ќе принесе жртва во чест на боговите и императорот. Тоа било случај и за време на судскиот процес против Апелијан и Ирена.¹⁸ Останувајќи непоколеблива во христовата вера, Ирена одбила да им жртвува на римските богови, што било причина да биде изложена на жестоко измачување. Според нејзиното житие,¹⁹ таа најпрво била фрлена во ископана јама полна со змии-отровници, но откако останала неповредена, Седекиј ја изложил на дополнителни измачувања. Издржувајќи ги храбро и достоинствено сите маки на кои била подложена, иако не се кажува како и под кое образложение, Ирена била ослободена од затворот, го напуштила родниот град и заминала во градот Калиполис,²⁰ каде што продолжила да го проповеда христовото учење. Тоа била причината Ирена повторно да биде уапсена од страна на тамошната римска власт на чело со Бабадонос, кој ја извршувал функцијата управник на Калиполис. Тој ја подложил Ирена на нови измачувања, меѓутоа, восхитен од нејзината храброст, Бабадонос и самиот поверувал во Христовото учење и според житието, заедно со голем број нови верници, бил воведен во христијанството.²¹ Тука повторно се споменува Тимотеј, кој лично ги покрстил Бабадонос и останатите пагани, кои поверувале во Христос благодарение на Ирена.

Иако, навидум, ова второ спомнување на Тимотеј упатува на заклучокот дека станува збор за неавтентичен податок - рефлексивна на претходната епизода со покрстувањето на маченицата Ирена – сепак, ако направиме подетална анализа на настанот, тој не треба однапред да се отфрли како неавтентичен и измислен. Тимотеј во тоа време веќе бил епископ во Ефес и оттука веројатно е дека тој

¹⁷ Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005A; Janos, Martyress Irene, 4; д-р Јустин Поповић, Житија Светих за месец мај, Београд, 1977, 121.

¹⁸ Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005D; Janos, Martyress Irene, 5

¹⁹ Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005D; Janos, Martyress Irene, 5.

²⁰ денешно Галиполе во Турција.

²¹ Acta Sanctorum, Maii, tomus II, col. 0005D; Janos, Martyress Irene, 5.

како епископ на една голема и моќна црковна општина, честопати ги посетувал помалите христијански заедници во поблиската, но и во подалечната околина. Па оттука, можеби навистина се нашол во Калиполис каде што го покрстил управникот на градот.

По успехот на христијанската мисија во Калиполис, Ирена ја продолжила својата мисионерска дејност во другите приморски тракиски градови, меѓу кои се спомнува Месембрија.²² Според Јустин Поповиќ²³, таа се упокоила во градот Ефес кон крајот на I или во почетокот на II век.

Освен великомаченичката Ирена од градот Магедон, односно Мигдонија, која била првиот христијански маченик што потекнувал од Македонија, а се упокоила во Мала Азија, во вториот век датираат маченичките подвизи на неколку други христијани пострадали во Македонија. Меѓу нив се вбројува Матрона Солунска. За нејзиниот живот, дело и маченичка смрт има многу оскудни податоци. Од житието зачувано во *Acta sanctorum*, се дознава дека таа живеела во Солун, работела како робинка во куќата на солунскиот управник и ѝ била слугинка на неговата жена, Хебрејката Павтила.²⁴ Матрона била уапсена под обвинение дека е христијанка и откако одбила да им жртвува на паганските богови, била маченички убиена.²⁵

Друг христијански маченик што можеби живеел и пострадал во Македонија, а чиешто погубување датира во II век, е Данактос. Во латинската верзија на неговото житие прв пат публикувано во *Acta sanctorum*²⁶ се соопштува дека Данактос живеел и пострадал во градот Aulon²⁷, додека, пак, во критичко издание во редакција на Стивен Јанос публикувано во 2002 година, како родно место на

²² Месемброс, или денешен Несебар (Бугарија), била формирана како грчка колонија на тракискиот брег уште кон крајот на VI век пр.н.е.

²³ д-р Јустин Поповиќ, *Op.cit.*, 122.

²⁴ *Acta Sanctorum, Martii III*, 685; Хризостом Столић - Хиландарац, Православни Светочник месецослов светих, том I, септембар – јун, Београд, 1988; O.Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, 184.

²⁵ Подоцна во IV век од страна на епископот Александар бил изграден голем храм посветен на св.Матрона. Храмот се наоѓал надвор од градот Солун, во близина на *Via Egnatia* и претставувал утврден манастир.

²⁶ *Acta Sanctorum, Januarii II*, 87.

²⁷ Во VI век Прокопиј Кесариски соопштува за постоење град Aulon што го сместува во границите на провинцијата Македонија (*Procopius, De aedificis*, IV, 2, 4)

маченикот се спомнува градот Auleneia, за кој се вели дека се наоѓал во Македонија.²⁸

Во овој контекст треба да се напомене дека во изданието С. Јасон не се соопштуваат никакви други податоци за градот Auleneia, освен тоа дека се наоѓал во Македонија. Ако се има предвид дека античките автори не спомнуваат град со такво име во Македонија, тогаш прашањето за веродостојноста на податокот останува отворено. Сепак, разгледувано во поширок контекст треба да се каже дека град со слично име Aineia е спомнат во делата на класичните, но и подоцнежните автори; градот Aineia се наоѓал во областа Мигдонија.²⁹ Тој важел за најсеверен град во Мигдонија, кој според легендата, бил основан од тројанецот Енеј и за кој може да се претпостави дека се наоѓал во близина на Солун и Аполонија каде што христијанството почнало да се шири уште во средината на I век. Сличноста на имињата и близината на големите ранохристијански центри може да упати на претпоставката дека се работи за истиот град, спомнат како родно место на Данактос.

Вториот топоним што може да упати на убикацијата на градот Auleneia е местото Aelea, во близина на денешна Дупница во Пиринска Македонија, Р.Бугарија, на патот од Сердика до Хераклеја Линкестис.³⁰ Меѓутоа, поради неговата оддалеченост од главните ранохристијански центри во Македонија, оваа идентификација е малку веројатна, бидејќи градот Auleneia очигледно важел за поголем христијански центар.

Во II век, или поточно во времето на императорот Антониј Пиј (138 - 161), датира маченичката смрт на Мелетина, која живеела во Маркианополис³¹, а по потекло била од Македонија. Според податоците содржани во нејзиното житие³², таа мошне успешно ја извршувала својата мисионерска дејност, благодарение на која многумина пагани биле покрстени и примени во редовите на христијанската црква. Меѓу нив била и сопругата на управникот на

²⁸ Hagiology - Live of The Holly Martyr Danaktos - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, N.Y. 1997-2002.

²⁹ Фанула Папазоглу, Македонски градови..., 67.

³⁰ Itineraria Romana, Tabula Peutingeriana, Via a Sedica usque ad Heracleam (ред. И. Дуйчев, М. Воянов, Б.Примов, В.Велков, Латински извори за Българската история, том I, София 1958)

³¹ Маркианополис бил град во Долна Мизија, денешно с. Девнија, западно од Варна, Р.Бугарија.

³² Acta Sanctorum, Septembris II, 345; Hagiology - Live of The Holly Martyress Meletina - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002.

градот Маркианополис. Дознавајќи за ова, тој наредил Мелетина да биде уапсена и да се изведе пред локалните судски власти. Откако одбила да им принесе жртва на римските богови, Мелетина била подложена на измачувања, и на крајот била погубена со отсекување на главата. Како што соопштува анонимниот автор на нејзиното житие, телото на Мелетина го зел Македонецот Акакиос за да го погребне во нејзината родна земја - Македонија.³³ Меѓутоа, поради несреќни случувања на патот за Македонија и ненадејната смрт на Акакиос, телото на маченичката било погребано на островот Лемнос.³⁴

Жестоките прогони против христијаните продолжиле и во III век. Од овој период се посведочени имињата на неколку маченици, кои или потекнувале или пострадале во Македонија. Меѓу нив е името на Еликонида, која била родена во Солун, но пострадала во Коринт. За нејзиниот живот и дело има многу малку податоци. Единствено со сигурност се знае дека пострадала во времето на императорот Марк Јулиј Филип (242 – 249), при што нејзината маченичка смрт датира во 244 година.³⁵

Во III век датира и маченичката смрт на една поголема група христијани што пострадале во градот Аполонија во Македонија. Како што соопштуваат хагиографските извори³⁶, локалната власт во Аполонија на чело со Трипуниј во втората половина на III век презела поголема акција насочена против тамошната христијанска заедница. Како резултат на ова, биле уапсени неколку видни личности од тамошната христијанска црковна општина и општините во нејзина близина. Меѓу нив бил Исавр, кој ја извршувал функцијата ѓакон и кој по потекло бил од Атина, потоа Василиј, Инокентиј, Феликс и Ермиј.³⁷ Меѓу уапсените се спомнуваат и извесни Руф и Руфин, кои пред да бидат уапсени, извршувале високи функции во локалната самоуправа.³⁸

³³ Acta Sanctorum, Septembris II, 345; Janos, Martyress Meletina, 5.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Acta Sanctorum, Maii VII, col. 0845B; Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002. Во нејзиното житие се спомнува извесен Периниј, кој во својство на началник на градот Перинт, извршувајќи ги императорските наредби, издал наредба за измачување и за погубување на Еликонида (Acta Sanctorum, Maii VII, col. 0845B)

³⁶ Acta Sanctorum (ed. Godefridus Henschenius and Daniel Papebrochius, reprint Cambridge 2000)

³⁷ „...Felix & Peregrinus, & Ermias, qui & ipsi Christiani erant...” (Acta Sanctorum, Julii II, col. 0268B)

³⁸ Acta Sanctorum, Julii II, col. 0268E.

Изведени пред судските власти, а откако претходно одбиле да им принесат жртва на паганските богови, уапсените христијани биле подложени на жестоки измачувања; погубени се со отсекување на главите.³⁹ Нивната маченичка смрт датира во времето на императорот Марк Аврелиј Нумеријан (283 – 284).

Последниот голем прогон против христијаните датира во времето на Диоклетијан (284 - 305) и неговиот совладелец и подоцна император Галериј (293 – 305) и (305 – 311).⁴⁰ Имено, уште во првите години по искачувањето на императорскиот престол, откако претходно со низа реформи успеал да ја отстрани внатрешната политичка нестабилност, Диоклетијан започнал масовен прогон против христијанската Црква. Со цел да ја зацврсти правната основа на прогоните во периодот од 303 до 304 г. издал четири едикти директно насочени против христијаните.

Масовните прогони против христијанската Црква, со сета своја масовност и суровост, се почувствувале и во Македонија – центар на христијанството на Балканот уште во I век. Од овој период на прогонот против Црквата постојат изворни податоци за повеќе христијански маченици, кои живееле и пострадале во Македонија.⁴¹

Меѓу првите жртви на прогонот во времето на Диоклетијан и Галериј се вбројуваат Домнин Солунски и свештеномаченикот Мокиј. Домнин се родил и живеел во „urbe Thessalonica“ каде што и маченички умрел – му биле отсечени делови од телото. Изложен на тешки измачувања, Домнин останал доследен на својата христијанска вера и одбил да им принесе жртва на паганските богови; неговата смрт датира во 288 година.⁴²

Седум години подоцна, во 295 г., на идентичен начин маченички пострадал и Мокиј. Според хагиографската традиција⁴³, по потекло бил Римјанин, живеел во македонскиот град Амфипол и извршувал висока свештеничка функција во тамошната црковна општина. За неговиот живот и дело е поврзано едно легендарно предание, според кое, Мокиј благодарение на својата молитва, успеал да ја урне статуата на богот Дионис. Уапсен под обвинение

³⁹ Acta Sanctorum, Julii II, col. 0268A – 0268F; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник ..., том I, 545.

⁴⁰ Седиштето на Галериј биле градовите Сердика и Солун.

⁴¹ Acta Sanctorum (ed. Godefridus Henschenius and Daniel Papebrochius, reprint Cambridge 2000)

⁴² Acta Sanctorum, Octobris I, 3; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник..., том I, 557.

⁴³ Acta Sanctorum, Maii, VI, 37; Hagiology - Life of The Holy Martyr Mokios - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002.

дека ја исповеда христовата вера, Мокиј бил изведен на суд пред локалната римска власт и откако одбил да им жртвува на римските богови, бил подложен на измачувања. Според податокот од неговото житие, Мокиј, по наредба на локалната власт, бил преместен од Амфипол во Перинт⁴⁴, а оттаму во градот Бизант каде што и бил убиен.⁴⁵

За постоењето силна црковна општина во градот Амфипол сведочат и податоците во врска со маченичката смрт на Таврион, Авкт и Тесалоникија. Како што соопштува хагиографската традиција⁴⁶, Тесалоникија била христијанка што живеела во градот Амфипол. Таа под притисок на нејзиниот татко Клеон, кој бил пагански свештеник, морала да ја напушти куќата и да се засолни во околината на градот. Дознавајќи за нејзината судбина, двајца христијани, за кои може да се претпостави дека уживале голем авторитет во градот, отишле во домот на татко ѝ со цел да го убедат да ја смени својата одлука. Меѓутоа, наместо тоа, тие биле уапсени од властите, обвинети дека се христијани и набргу биле маченички убиени со отсекување на главите. Набрзо по нивната смрт, и Тесалоникија била уапсена и убиена.

Масовниот прогон против христијаните не ја заобиколил ниту христијанската општина во Солун. Таа била една од најголемите црковни општини на Балканот и оттука е јасно зошто од нејзините редови имало најмногу настрадани христијани. Изворите соопштуваат дека во Солун во периодот од 298 до 304 г. маченички пострадале повеќемина видни личности од тамошната нижа и виша црковна хиерархија, меѓу нив: Александар, Анисија, Агатопоп, Теодул и Теодосија.⁴⁷

За животот и делото на Александар има многу малку податоци и единствено со сигурност се знае дека живеел во Солун

⁴⁴ Перинт (Perinthos) бил град во Тракија на брегот на Мраморното Море во близина на Бизант. Локалитетот се наоѓа во непосредна близина на денешниот Мармараерецлиси, Р.Турција.

⁴⁵ Подоцна, по наредба на Константин Велики, во Константинопол била изградена црква во чест на свештеномаченикот Мокиј, каде што биле погребани неговите мошти.

⁴⁶ Acta Sanctorum, Novembris I, 536 - 538; Hagiology - Live of The Holy Martyress Thessalonikia - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002.

⁴⁷ Од овој период, според списокот на маченици содржан во првиот том за април од Acta Sanctorum, поименично се набројуваат 14 христијани погубени во Солун (Acta Sanctorum, Aprilis, I, 56); сп. Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002; Х.Столић – Хиландарац, Православни Светочник ..., том I, 137.

каде што бил маченички убиен во 298 година, пресечен со меч.⁴⁸ Истата 298 г. во Солун настрадала Анисија. Според црковната традиција, уште како млада ги изгубила родителите и била згрижена од членовите на тамошната црковна заедница; како христијанка, Анисија била маченички погубена од страна на локалните власти во Солун.⁴⁹

Шест години подоцна, во 304 г., под обвинение дека се христијани, животот го изгубиле двајца други членови на солунската Црква: ѓаконот Агатопод и отецот Теодул. Во ова време се споменува и маченичката смрт на Теодосија, која живеела во Солун, но пострадала во Никеја заедно со своите три деца.⁵⁰

Во овој период датира и погубувањето на христијанските маченици Сосиј и Теколиј, како и маченичката смрт на Васа и нејзините три деца. Без да се наведе нивната етничка припадност, во житието на светите маченици Сосиј и Теколиј се соопштува дека биле римски војници уапсени во Македонија под обвинение дека се христијани; по сурово измачување, главите им биле отсечени.⁵¹ На сличен начин пострадале и Васа заедно со нејзините тројца синови Теогниј, Агапиј и Пист. Како што соопштува нивното житие,⁵² тие живееле во Едеса и биле членови на тамошната христијанска заедница. Меѓутоа, предадени на римските власти, лично од нивниот татко и сопруг, а под обвинение дека се христијани, биле подложени на сурови измачувања; маченички го изгубиле животот, одбивајќи да им принесат каква било жртва на паганските богови.⁵³

Во овој период датира маченичката смрт на трите солунски сестри Агапија, Хионија и Ирена, чие житие е зачувано во неколку верзии. Воедно, за нив во историографијата постои нешто

⁴⁸ Acta Sanctorum, Novembris III, 321; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник..., том I, 137.

⁴⁹ Acta Sanctorum, Decembris, 355; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник..., том I, 138.

⁵⁰ Acta Sanctorum, Aprilis, I, 628; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник..., том II, 52.

⁵¹ Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002; X.Столић – Хиландарац, Православни Светочник ..., том I, 223.

⁵² Acta Sanctorum, Augusti V, 148 - 150; Hagiography - Live of The Holly Martyress Bassa with her sons Thegnios, Agapios and Pistos - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002.

⁵³ Acta Sanctorum, Augusti V, 150; Hagiography - Live of The Holly Martyress Bassa with her sons Thegnios, Agapios and Pistos - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002. Според друга верзија, Васа и нејзините тројца синови пострадале во Лариса во Тесалија.

поопширна литература.⁵⁴ Во овој контекст треба да се напомене дека некои епизоди од нивниот живот сè уште остануваат контрадикторни, предизвикувајќи различни мислења и толкувања во науката. Едно од прашањата за кое сè уште се води полемика е поврзано со нивното место на раѓање. Според едни автори⁵⁵, сестрите биле родени во Италија во регионот на градот Аквилеја, а според други, тие биле родум од Солун.⁵⁶ Двете групи автори се повикуваат на различни верзии од житието на сестрите маченички, во зависност од тоа која верзија ја сметаат за поавтентична.⁵⁷

Според првата верзија, сестрите биле уапсени во Аквилеја за време на престојот на императорот Диоклетијан во тој дел од Апенинскиот Полуостров кога локалната власт, по негова наредба, презела голема акција за ликвидирање на христијанската Црква. Една од првите жртви на оваа акција бил извесен Хрисогон, кој важел за голем авторитет меѓу тамошните христијани, а набрзо по неговото погубување, била уапсена поголема група христијани, меѓу кои биле Агапија, Хионија и Ирена. Уапсените биле изведени пред императорот Диоклетијан, кој предложил помилување ако им принесат жртва на римските богови. Меѓутоа, сестрите решително одбиле да го сторат тоа, и затоа биле затворени и подложени на сурови измачувања. Според ова предание, тие подоцна биле префрлени од Аквилеја во Солун кај тамошниот управник Дулкиотиј.⁵⁸

⁵⁴ Acta Sanctorum, Aprilis I, 245 - 250; Hagiography - Live of The Holly Martyresses Agapia, Irene and Chionia - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002; The Holly Martyrs Agapia, Chionia and Irene, Holy Protection Russian Orthodox Church (ed Bishop Alexander of the Russian Orthodox Church Abroad); H. Quentin, Les martyrologes historiques du moyen age, Paris 1908; Rajko Bratož, Zgodnjekršćanska cerkev v Makedoniji in njen odnos do Rima, Zgodovinski časopis 44, Ljubjana 1990, 10; F.K. Franc Kvaser Lukman, Kristusovi pričevalci - Martyres Christi, Celje, 1983, 226 – 230; Монах Тадија, Пролог, Београд, 1984, 288; N. di Grigori, Agape, Chione e Irene, Bibliotheca Sanctorum I, Roma 1961, 303 – 304.

⁵⁵ Hagiography - Live of The Holly Martyresses Agapia, Irene and Chionia - Feasts and Saints of the Orthodox Church, translated by Stephen Janos, Orthodox Church in America, 1997-2002; The Holly Martyrs Agapia, Chionia and Irene, Holy Protection Russian Orthodox Church (ed. Bishop Alexander of the Russian Orthodox Church Abroad); Монах Тадија, Пролог, Београд, 1984, 288.

⁵⁶ F.K. Lukman, Op.cit., 226 – 230; Rajko Bratož, Op. cit., 12.

⁵⁷ Различните верзии на житието на Агапија, Хионија и Ирена, во нивниот латински оригинал, со коментари кон текстот, се публикувани во Acta Sanctorum, Aprilis I, 245 – 250.

⁵⁸ Acta Martyrii, I, 1, (codex Vita S. Anastasiæ [Acta Sanctorum, Aprilis I, 248])

Она што е контрадикторно во врска со ова е прашањето зошто сестрите би биле префрлени во Солун кога можело да им се суди во Аквилеја, уште повеќе што таму бил присутен лично императорот, кој можел да има целосен увид во судењето. Малку или воопшто не е разбирливо зошто уапсените христијани наместо да им се суди во Аквилеја, би биле носени во поворката на императорот на судење во Македонија. Токму затоа сметаме дека овој податок за нивното наводно преместување од затворот во Аквилеја во Солун, треба да се земе со голема доза на резерва.

Многу поверојатна е втората верзија од нивното житие⁵⁹, според која, сестрите биле родум од Солун; за време на започнување на прогоните во времето на Диоклетијан, се засолниле надвор од градот во блиските планини. Но, во 304 година, веднаш по издавањето на четвртиот едикт против христијанската Црква, сестрите заедно со уште една поголема група христијани биле уапсени и одведени пред римскиот управник во Солун – Дулкетииј.⁶⁰ Откако одбиле да им се жртвуваат на римските богови, Агапија и Хионија биле подложени на сурови измачувања, а малолетната Ирена, која во тоа време имала само 9 години, била одведена во локалниот затвор. Останувајќи цврсти во својата вера да не им жртвуваат на паганските богови, Агапија и Хионија, по наредба на властите, биле осудени на смрт со спалување на клада. Набрзо по нивната смрт и Ирена била погубена во затворот. Маченичката смрт на трите сестри датира во првата половина на 304 година. Според црковната традиција, телата на сестрите-маченички биле земени од св. Анастасија⁶¹ и погребани на едно место.⁶²

На крајот од ова истражување поврзано со христијанските маченици во Македонија во I – IV век, а врз основа на критичката анализа на достапните хагиографски текстови и литература, може да се заклучи дека на територијата на Македонија во посочениот период маченички пострадале значителен број христијански верници. Историското сведоштво за нив претставува еден од низата факти за ширењето на христијанството на македонска територија и постоење силни и економски релативно моќни христијански општини во македонските градови во I – IV век.

⁵⁹ Actis Cryptæ-Ferratæ (Acta Sanctorum, Aprilis I, 246)

⁶⁰ Actis Cryptæ-Ferratæ (Acta Sanctorum, Aprilis I, 246); в. F.K. Lukman, Op.cit., 226.

⁶¹ Св. Анастасија била родум од Рим каде што маченички пострадала во 304 година.

⁶² Според преданието, три дена по нивната смрт, на нивниот гроб умрела и нивната мајка Софија. (Х.Столић – Хиландарац, Православни Светочник..., том I, 433)

ЗАКЛУЧОК

Првите прогони против христијанската Црква од страна на римските власти започнале во времето на императорот Нерон, но, сепак, првите закони директно насочени против христијаните биле донесени во почетокот на II век. Во историографијата епохата на прогоните против христијаните се дели на два дела. Првиот период датира до средината на III век и го карактеризира масовното учество на широките фанатизирани граѓански маси во прогоните кога христијаните биле убивани речиси без судење. Вториот период од прогоните против христијанската Црква започнал од втората половина на III век и се карактеризира со институционални мерки на Римската Империја. Во овој период прогоните добиле систематски карактер и ја опфатиле целата Империја.

Прогоните против христијаните од страна на римската власт неминовно ги засегнале и христијанските црковни општини во Македонија каде што уште од средината на I век почнало да се шири христијанството и да се формираат силни црковни општини. Како резултат на овие прогони, животот го загубиле извесен број христијански верници, чии имиња и биографии останале посведочени благодарение на нивните зачувани житија. Сведоштвото за нив претставува факт за ширењето на христијанството на македонска територија во I – IV век.